

СЕМЕЙНОЕ ПРАВО

УДК 347.65.68(187)

ВПЛИВ ПОХОДЖЕННЯ ДИТИНИ НА МОЖЛИВІСТЬ СПАДКУВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТИ

Ольга РОЗГОН,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

SUMMARY

The article deals with peculiarities of legal status of child given its origin in exercise of her inheritance rights under laws of Ukraine and some European countries. Relevance of research is that due to different approaches in some countries for invocation of inheritance for child who was born out of wedlock discrimination hereditary rights. Some countries by harmonizing rules of succession has undergone many structural and functional changes. In this aspect analyzed countries such as Switzerland, Italy, Japan, China, France, USA, England, Belgium, Austria. On basis of decisions of ECHR concluded that national courts to effectively protect rights of child, despite fact she was born in a marriage or not, and therefore does not violate rights guaranteed by Convention for Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. In addition, protection of inheritance rights of child depends on many factors, including important role played by decisions of international bodies.

Key words: baby, birth, inheritance, Ukraine, ECHR, discrimination, protection of rights, marriage.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються особливості правового статусу дитини, враховуючи її походження, при здійсненні нею спадкових прав за законодавством України та деяких країн Європи. Актуальність наукового дослідження полягає в тому, що у зв'язку з різними підходами у деяких країнах до закликання до спадкування дитини, народженої поза шлюбом, спостережується дискримінація спадкових прав дитини. Законодавство деяких країн зазнало багатьох структурних і функціональних змін шляхом гармонізації норм спадкового права. У цьому аспекті проаналізовано такі країни, як Швейцарія, Італія, Японія, Китай, Франція, США, Англія, Бельгія, Австрія. На підставі аналізу рішень ЄСПЛ зроблено висновок, що національним судам належить ефективно захищати права дитини, незважаючи на те, народжена вона у шлюбі чи ні, а отже, не порушувати права, гарантовані Конвенцією про захист прав людини та основних свобод. Крім того, захист спадкових прав дитини залежить від багатьох обставин, серед яких не останню роль відіграють рішення міжнародних органів.

Ключові слова: дитина, походження, спадкування, Україна, ЄСПЛ, дискримінація, захист прав, шлюб.

Постановка проблеми. Однією з найважливіших функцій держави є захист прав дитини. Необхідність захисту на міжнародному рівні спадкових прав дитини виникла у зв'язку з різними підходами у деяких країнах до закликання до спадкування дитини, народженої поза шлюбом, деякі з яких зумовили дискримінацію спадкових прав дитини.

Варто врахувати, що неабиякий вплив на законодавство та судову практику країн має практика ЄСПЛ і міжнародні акти, які сприяють ефективній гармонізації спадкового права кожної держави.

Правові аспекти статусу дитини, враховуючи її походження, при здійсненні нею спадкових прав набувають особливої актуальності.

Актуальність теми. Під час дослідження окресленої проблеми використовувалися законодавчі джерела різних країн Європи і практика ЄСПЛ щодо зазначеного питання. Зауважимо, що проблема спадкування дитиною, враховуючи її походження від батьків, українськими вченими не розглядалася. Крім того, наукові дослідження здебільшого обмежувалися дослідженням спадкових прав дитини, народженої у шлюбі, необґрунтовано залишаючи поза увагою правові аспекти спадкування дитини, народженої поза шлюбом.

Метою статті є аналіз українського та міжнародного законодавства щодо спадкування дитини, враховуючи її походження.

Виклад основного матеріалу. Дитина як нащадок своїх батьків може бути спадкоємцем незалежно від віку. Тим часом у неповнолітніх існує низка спадкових прав, властивих виключно їм. Важливим є питання, чи впливає статус дитини (законна, позашлюбна, усиновлена) на можливість спадкування за законом.

Відповідно до ч. 1 статті 6 СК України правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття. Це положення практично відтворює норму, закріплену у статті 1 Конвенції про права дитини, схваленої Генеральною Асамблеєю ООН 20.11.1989 р. [1]

Однак для спадкового права важливе значення має факт походження дітей. Історично склалися дві основні системи визначення кровної спорідненості спадкодавця і спадкоємців – романська та германська. Перша система походить від класичного римського права і ґрунтується на кількості народжень, що відділяють спадкодавця та спадкоємця, при цьому народження самого спадкодавця до цього числа не входить. Послідовність ступенів утворює лінію. Останні можуть бути прямими, що об'єднують осіб, котрі походять один від одного (нисхідними – від спадкодавця до його нащадків або висхідними – від спадкодавця до його пращурів), і бічними, що об'єднують осіб, які мають спільного пращура (наприклад, батьки спадкодавця знаходяться щодо нього в першому ступені спорідненості за прямою висхідною лінією, діти – у першому ступені спорідненості за прямою висхідною лінією, рідні брати та сестри – у другому ступені за бічною лінією тощо) [2].

У ч. 1 ст. 122 СК України закріплено презумпцію шлюбного походження дитини, яка складається з двох частин: презумпції материнства дружини та презумпції батьківства чоловіка [3, с. 251]. Але одним із основних принципів сімейного права України є прирівнювання дітей, народжених у шлюбі, до дітей, батьки яких не є подружжям, – дитина, народжена від осіб, які не є подружжям, має такі само права та обов'язки, як і дитина, народжена у шлюбі, за умови, що її походження було зареєстроване в установленому законом порядку. Виходячи з цього, законодавець установив два порядки визначення походження дитини від батьків, які не перебувають у шлюбі між собою: реєстраційний (добровільний), за якого походження дитини визначається за спільною заявою матері та батька дитини, і судовий, коли дитина народилася від осіб, які не перебувають у шлюбі, і батько (мати) дитини відмовляється визнати батьківство в добровільному порядку [3, с. 241].

Український закон стає на бік позашлюбної дитини, надаючи їй рівні права з іншими дітьми, народженими у шлюбі. Отже, законом передбачене спадкування всіма дітьми-нащадками – як народженими у шлюбі, так і позашлюбними. Важливим є визнання походження дитини.

Чи виникатимуть колізії стосовно проблеми вибору права при виникненні спадкування у випадку, якщо дитина буде визнана як спадкоємець щодо майна, яке знаходиться на території іншої держави?

Регулювання спадкових відносин у міжнародному приватному праві здійснюється декількома шляхами: застосування колізійної норми та норми національного матеріального права, до якої вона відсилає; використання норм, що містяться в міжнародних договорах.

З метою врегулювання приватноправових відносин в Україні ухвалено Закон «Про міжнародне приватне право», де колізійним спадковим нормам присвячено розділ X «Колізійні норми щодо спадкування» (статті 70–72).

Правовий режим спадкування визначається статутом спадкування. У доктрині міжнародного приватного права під статутом спадкування розуміють право країни, яке необхідно застосувати для врегулювання всіх спадкових відносин з іноземним елементом чи їх основної частини.

Істотною особливістю регулювання спадкових відносин з іноземним елементом є те, що норми спадкового права в міжнародному приватному праві України не містять прямого припису стосовно того, як вирішити конкретну справу. Оскільки норми лише вказують, яке законодавство слід застосувати.

Установлюючи колізійні норми внутрішнього спадкового права, кожна держава самостійно визначає межі дії власних законів і законів інших країн щодо спадкових відносин, виходячи з власних пріоритетів і прагнень певним чином гарантувати перехід прав та обов'язків померлого до його нащадків – фізичних осіб або держави.

Тому будь-яку колізійну норму, що стосується міжнародного спадкування, можна визнати такою, яка певним чином забезпечує взаємодію різних систем права щодо спадкових відносин, допускаючи або забороняючи дію іноземного спадкового права на своїй території. Як видається, таке визнання/санкціонування іноземного права може мати місце лише тоді, коли іноземні норми відповідатимуть цілям і характеру норм власної правової системи для забезпечення відповідного переходу прав та обов'язків у процесі міжнародного спадкування і недоторканності належним чином придбаних спадкових прав [5].

За українським законодавством в основу класифікації спадкоємців за законом покладена система черг. Так, у першу чергу право на спадкування за законом мають діти спадкодавця, у тому числі зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті, той із подружжя, який його пережив, та батьки (ст. 1261 ЦК України).

У Швейцарії категорії спадкоємців і черговість їх закликавання до спадкування встановлюються за парантелами. Парантела – група кровних родичів, які походять від спільного пращура і його нисхідних родичів. Родичі спадкодавця поділені на декілька парантелів. До першої з них належать нащадки померлого, при цьому діти спадкують у рівних частках. До їх нисхідних родичів майно переходить за правом представлення (ст. 457 Швейцарського цивільного кодексу (ШЦК)) [6].

В Італії спадкувати можуть діти, які належать до групи нисхідних родичів за походженням (причому не визначається різниця між рідними, узаконеними чи всиновленими дітьми) [7].

Згідно зі ст. 887 ЦК Японії до спадкоємців за законом першої черги належать діти спадкодавця. При цьому не здійснюється розмежування між рідними та усиновленими, законнародженими і позашлюбними дітьми. Крім того, на належність дітей до спадкоємців першої черги не впливає їх вік, стать і сімейне становище. За наявності у спадкодавця кількох дітей вони стають співспадкоємцями.

У Китаї в першу чергу спадкують діти, батьки та один із подружжя. До дітей належать діти, народжені у шлюбі, позашлюбні діти, прийомні діти, а також пасинки та падчерки, які перебували на утриманні спадкодавця. До батьків належать рідні мати і батько, прийомні батьки, а також вітчим і мачуха, які перебували на утриманні спадкодавця (ст. 10 Закону КНР «Про спадкування») [8].

Так, практично в усіх правових системах країн континентальної Європи при класифікації кровних родичів спадкодавця, що мають право на обов'язкову частку, на перше місце висувають нисхідних родичів померлого, передусім дітей (ст. 457 ШЦК). Однак спадкові права цієї категорії спадкоємців відрізняються залежно від того, є дитина рідною чи всиновленою, народжена вона у шлюбі чи поза шлюбом. Отже, інститут обов'язкових спадкоємців у спадковому праві в європейських країнах існує для охорони майнових інтересів членів сімей спадкодавця, регулює обов'язки власника як члена сім'ї та його права щодо розпорядження власним майном. Незмінним залишається таке правило: щоб претендувати на резервну чи обов'язкову частку у спадковій масі, особа має перебувати у кровному спорідненні зі спадкодавцем [2].

В останні десятиліття у законодавстві країн континентальної Європи відбулися зміни, які потягли за собою розширення спадкових прав для позашлюбних дітей. У результаті всиновлені були повністю зрівняні у спадкових правах із законнародженими дітьми (закон 1966 р. у Франції; закон 1977 р. в ФРН; закон 1972 р. у Швейцарії; закон 1958 р. в Англії; закони окремих штатів США).

Що стосується позашлюбних дітей, спадкові права яких майже повністю заперечувалися, то вони також, за деякими винятками, отримали рівні права із законнародженими, а їх батьки можуть успадкувати після них у цілому так само, як після своїх законнароджених дітей (закон 1972 р. у Франції; закон 1969 р. в ФРН; закон 1975 р. у Швейцарії; закон 1969 р. у Великобританії).

Необхідною умовою для цього є визнання позашлюбної дитини з боку батьків або встановлення її походження за рішенням суду. Зазначені зміни у законодавстві західноєвропейських країн значною мірою пов'язані з прийняттям у межах Європейської ради Конвенції про усиновлення дітей (24 квітня 1967 р.) і Конвенції про правове становище позашлюбних дітей (15 вересня 1975 р.) [9].

За французьким законодавством дитина може бути спадкоємцем за законом і за заповітом. Відповідно до французького законодавства при спадкуванні за законом застосовується система черг. Згідно зі ст. 734 ФЦК за відсутності володіє спадковими правами чоловіка, родичі закликаються до спадкування в такому порядку:

- 1) діти та їхні родичі за нисхідною лінією;
- 2) батько та мати, брати і сестри, родичі останніх за нисхідною лінією;
- 3) родичі за висхідною лінією, крім батька і матері;
- 4) родичі за бічною лінією, крім братів і сестер, а також родичі останніх за нисхідною лінією.

При цьому, відповідно до ст. 744 ФЦК у кожній черзі спадкоємець, ближчий за ступенем споріднення, виключає більш далекого. У разі рівного розподілу ступенів споріднення спадкоємці отримують спадщину у рівних частках.

Діти, в тому числі неповнолітні, включені до першої черги спадкоємців за законом. Однак їх права обмежені правами другого із подружжя. Так, при спадкуванні за законом відповідно до ст. 757 ФЦК, якщо в одного із подружжя після смерті залишилися діти або інші родичі за нисхідною лінією, то інший із подружжя, що пережив померлого, отримує на власний вибір узуфрукт на всю сукупність існуючого майна або право власності на одну чверть майна, якщо діти є загальними. Під узуфруктом ФЦК розуміє право користування речами, право власності на які належить іншій особі з покладенням обов'язку щодо збереження суті майна (ст. 578 ФЦК) [10, с. 4].

Узуфрукт об'єднує в собі дві правомочності, що входять до змісту права власності за французьким правом: *usus* (право користування) і *fructus* (витяг плодів). Узуфрукт має тимчасовий характер, діє, як правило, протягом життя правовласника [11, с. 248].

За наявності одного або декількох дітей від іншого шлюбу інший із подружжя, що пережив померлого, отримує право власності на одну чверть майна.

Якщо у померлого немає дітей або інших родичів за нисхідною лінією, але залишилися батько і мати, інший із подружжя, що пережив померлого, отримує половину спадщини. Та частина, що залишилася, ділиться навпіл між батьками, тобто вони отримують по 1/4 майна померлого. Якщо батько або мати вмирають до відкриття спадщини, то належна їм частка переходить до іншого з подружжя, що пережив померлого (стаття 757-1). За відсутності дітей та інших нисхідних родичів, а також батьків, інший із подружжя, що пережив померлого, отримує спадщину цілком (стаття 757-2) [11, с. 232].

Отже, за чинним французьким законодавством права дітей при спадкуванні за законом залежать від прав другого з подружжя. Однак таке привілейоване (по відношенню до інших спадкоємців) положення другого з подружжя було встановлене відносно недавно Законом № 2001-1135 від 03 грудня 2001 р., яким були внесені зміни до ФЦК.

Тривалий час інший із подружжя, що пережив померлого, взагалі розглядався за межами сім'ї та закликався до спадкування тільки за відсутності родичів. Потім дружину все-таки визнали частиною сім'ї, і вона була включена до числа спадкоємців за законом. Однак в ієрархії спадкоємців вона посідала мало не останнє місце. Відповідно до колишнього законодавства інший із подружжя, що пережив померлого, усував від спадкування лише далеких родичів – бічних родичів, що не належать до братів і сестер та їхніх нащадків за нисхідною лінією [12, с. 28].

За французьким законодавством при спадкуванні за законом способи встановлення родинних зв'язків при визначенні родичів, що закликаються до спадкування, не мають значення. Відповідно до ст. 310 ФЦК (у ред. Закону № 2002-305 від 04 березня 2002 р.) діти, походження яких установлене в законному порядку, мають рівні права та обов'язки у відносинах зі своїми батьками. Згідно зі ст. 310-1 ФЦК (у ред. Закону № 2005-759 від 04 липня 2005 р.) походження встановлюється в силу закону, добровільного визнання або підтвердження актом, складеним судом. Воно також може бути встановлене рішенням суду [11, с. 147].

Значна кількість принципів положень, що стосуються приватного життя, були сформульовані у процесі розгляду справ, у яких формально йшлося про право на повагу до сімейного життя, тому доцільніше спочатку проаналізувати практику Європейського суду саме у цій сфері.

На визнання рівності у спадкових правах дітей незалежно від їх походження дуже вплинула практика Європейського суду з прав людини. У низці справ предметом розгляду Суду було становище дітей, народжених поза шлюбом, у контексті їх права на сімейне життя. Згідно зі встановленими у праві Ради Європи стандартами байєтрики не повинні страждати через те, що вони народилися поза шлюбом [13, с. 203].

У багатьох країнах – членах Ради Європи, спостерігаються помітні зміни в сімейному праві, а також тенденції включити до національного законодавства повністю або частково пропозиції, що містяться в Конвенції про правове становище позашлюбних дітей.

Новий закон про право на спадщину, який набрав чинності 17 серпня 2015 року, можна назвати революційним, оскільки він змінив порядок юридичної процедури в 28 країнах – учасниках ЄС. Усі майнові питання, що виникають після смерті спадкодавця, будуть підпорядковані правилам тієї держави, де він жив, незалежно від місця народження. Цей закон зачепив і права спадкоємців.

Європейська конвенція з прав людини в інтерпретації Страсбурзького суду гармонізує майнові права. Наприклад, відомо, як серія постанов щодо Бельгії, Австрії та Франції призвела до того, що національні законодавства держав, які підписали конвенцію, погодилися на виключення будь-якої дискримінації позашлюбних дітей у сфері спадкування.

З огляду на викладену ситуацію приходимо до двох міркувань, які дозволяють зробити висновок про сучасні тенденції спадкового права.

Перше стосується правового режиму спадкування і полягає в тому, що спадкове право держав не повинне і не може втрачати своїх особливостей, яким би важливим явищем не була глобалізація і наскільки б реальною не була тенденція зближення правових систем, що впливає з неї. Збереження національних традицій, їх різноманітність є ознакою культурного плюралізму, який варто захищати. Не зовсім зрозуміло, навіщо обов'язкова частка у спадщині повинна або не повинна існувати, чому економічний лібералізм, який приймається за абсолютну цінність в одному суспільстві, не може пом'якшуватися іншими цінностями в іншому.

Друге міркування зачіпає вільне розпорядження майном і полягає у виборі режиму розпорядження майном спадкодавця за життя.

Так, донедавна становище позашлюбних і законних дітей у Франції істотно відрізнялося. Зокрема, при спадкуванні за законом позашлюбні діти могли розраховувати тільки на половину від частки, яка їм належала, якби вони були законнародженими. При цьому частка законнародженої дитини збільшувалася за рахунок зменшення частки позашлюбної дитини (ст. 760 ФЦК у колишній редакції [14]).

Правове становище позашлюбних дітей змінилося тільки в 2001 р. у зв'язку з набранням чинності Закону № 2001-1135 від 03 грудня 2001 р., який зрівняв їх у правах із законнародженими дітьми.

У рішенні по справі «Мазурек проти Франції» (Mazurek / France) від 01 лютого 2000 року [15] Суд, керуючись положеннями статті 1 Протоколу 1 Конвенції про захист прав людини та основних свобод, присвяченої праву власності, констатував дискримінацію щодо незаконнароджених дітей, уgliedів порушення вимог Конвенції, а також вказав на те, що позашлюбній дитині не можна дорікати за народження поза шлюбом.

Суд постановив, що було порушено статтю 1 Протоколу № 1 (захист права власності), взяту в поєднанні зі статтею 14 (заборона дискримінації) Європейської конвенції з прав людини. П'ятьма голосами проти двох Суд визнав, що не було необхідності розглядати скарги заявника за статтею 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) у поєднанні зі статтею 14 Конвенції. Згідно зі статтею 41 Конвенції (справедлива сатисфакція) Суд присудив заявникові 376 034,61 французького франка як компенсацію за матеріальні збитки, 20 000 франків як компенсацію за моральну шкоду та 100 000 франків – за судові витрати.

Не виправдав дискримінації щодо статусу «позашлюбна дитина» ЄСПЛ також у справі «Мерже і Крос проти Франції» (заява № 68864/01) [16]. У 1986 році п. Мерже помер, залишивши своїми спадкоємцями дружину, чотирьох законнороджених дітей і першу заявницю, що народилася від позашлюбного зв'язку з другою заявницею. Четверо законнороджених дітей та їхня мати вчинили позов проти заявниць, домагаючись, зокрема, скасування заповідального відказу щодо першої заявниці та актів дарування щодо другої.

У цій справі з огляду на свій статус позашлюбної дитини перша заявниця виявилася неправомочною отримувати дарування майна батьком протягом життя чи за його заповідальним відказом у розмірі, що перевищує половину тієї частки спадкового майна, на яку вона мала б право, якби була законнородженою дитиною. Так само, з огляду на відсутність такої правомочності, дарування, які батько заповідав її матері, вважалися за законом даруваннями через посередника саме першій заявниці. Отже, після смерті батька всі ці дарування концептуально визнали як частину його сукупного спадкового майна, і зробивши відповідні розрахунки, зажадали від першої заявниці сплатити іншим спадкоємцям – законнородженим дітям її батька – компенсаційну різницю, у зв'язку з чим фактично вона отримала лише половину своєї частки спадкового майна.

Заборону дискримінації позашлюбних дітей було встановлено ЄСПЛ у рішенні «Маркс проти Бельгії» (Marckx v. Belgium), Рішення від 27 квітня 1979 р., п. 64 [17]. У цій справі, яка містила потенційне порушення права власності стосовно дитини, народженої поза шлюбом, у контексті статті 1 Першого протоколу Конвенції Судом розглядалися справи щодо порушення права власності, де об'єктом було все «власне» майно особи, що може входити до складу спадщини та яке можна заповісти, тобто наявне майно («existing possessions»). Заявниця оскаржувала неможливість заповідати своїй дитині своє майно. Європейський суд заявив, що момент, коли спадкові відносини починають діяти, поки що не настав.

Суд встановив, що Олександра Маркс є дочкою Паули Маркс – бельгійки за національністю, незаміжною. Вона народжена поза шлюбом, а щодо позашлюбних дітей бельгійський закон (Цивільний кодекс) встановив складний порядок їх визнання та усиновлення (удочеріння). Якщо факт материнства по відношенню до дитини, народженої у шлюбі, автоматично визнається за фактом народження, то стосовно дитини, народженої поза шлюбом, від його матері потрібна особлива заява про визнання, що подається до органу, який відає актами цивільного стану, що і було зроблено Паулою Маркс. Однак це визнання дитини за бельгійським законом – акт декларативний, він не є достатнім доказом материнства.

За бельгійським правом факт материнства стосовно дитини, народженої поза шлюбом, установлюється не за фактом його народження і не шляхом внесення імені матері до свідоцтва про народження відповідно до статті 57 Цивільного кодексу.

Необхідність вдатися до такої процедури пояснюється тим, що материнство не визнається за фактом народження. Більш того, незаміжна мати в Бельгії стикається

з такою альтернативою: якщо вона визнає свою дитину (побажавши зробити це), то цим вона зашкодить їй, оскільки її право дарувати чи заповідати дитині власне майно буде обмеженим. Якщо ж мати хоче зберегти можливість розпорядитися своїм майном на користь власної дитини, то вона змушена відмовитися від встановлення з дитиною сімейно-правових відносин. Можливості, які з'являються у матері в разі відмови від визнання власної дитини, можуть повністю зникнути відповідно до чинного Цивільного кодексу (ст. 908), якщо, як того хочуть заявниці, занесення імені матері до свідоцтва про народження дитини слугуватиме достатнім доказом усиновлення «незаконнородженої» дитини її матір'ю. Таким чином, дилема для матері, яка існує на даний момент, не відповідає поняттю «повага» сімейного життя. Ця правова система перешкоджає нормальному процесу розвитку сімейних відносин. Несприятливі наслідки факту визнання у сфері спадкових прав самі по собі суперечать статті 14 Конвенції в поєднанні зі статтею 8 та статтею 1 Першого протоколу № 1.

Відповідно до бельгійського законодавства дитина, народжена у шлюбі, безпосередньо після народження повністю інтегрується в сім'ю, тоді як визнана «незаконна» дитина і навіть усиновлена (удочерена) залишається все одно за межами сімей своїх батьків. Законодавство передбачає деякі винятки (судова практика прагне збільшити їх чисельність), однак воно позбавляє позашлюбну дитину будь-яких прав щодо власності її родичів за материнською і батьківською лініями (ст. 756 in fine Цивільного кодексу), не встановлює в чіткій формі аліментарних зобов'язань між ними, уповноважує опікуна, а не найближчих родичів давати згоду на шлюб та ін.

Таким чином, у Олександри певною мірою ніколи не було правових відносин з її родичами за материнською лінією, наприклад, з її бабусею за лінією матері, яка померла в серпні 1974 г., або з тіткою, пані Бланш Маркс.

Цивільний кодекс обмежує права «незаконної» дитини та її незаміжною матері і при спадкуванні за заповітом, і при спадкуванні за законом, так само як і щодо прижиттєвого розпорядження майном.

До її визнання 29 жовтня 1973 року (на чотирнадцятий день життя) Олександра відповідно до статті 756 не володіла правом спадкування за законом майна своєї матері. У день її визнання вона отримала лише статус «можливого спадкоємця» (статті 756–758, 760–773). Тільки з моменту її удочеріння 30 жовтня 1974 р. Олександра отримала право успадкування майна Паули Маркс (стаття 365). При цьому Олександра ніколи не володіла правами спадкування за законом щодо майна членів сім'ї своєї матері.

У проміжку часу між її визнанням та удочерінням Олександра могла отримати від своєї матері шляхом дарування або заповіту не більше того, що передбачено Цивільним кодексом у разі спадкування за законом (стаття 908). Обмеження її прав, так само як і прав Паули Маркс, на розпорядження своїм майном не існувало до 29 жовтня 1973 року і відпало 30 жовтня 1974 р. З іншого боку, Цивільний кодекс надає «законним» дітям із дати їх народження, або навіть зачаття, абсолютно всі спадкові права, в яких він відмовляв і відмовляє Олександрі. Цивільний кодекс не обмежує право заміжніх жінок, на відміну від Паули Маркс, розпоряджатися своїм майном.

Як стверджують заявниці, така система є порушенням стосовно них статті 8 Конвенції (як взятої окремо, так і в поєднанні зі статтею 14), а також у випадку з Паулою Маркс – статті 1 Протоколу № 1 (як взятої окремо, так і в поєднанні зі статтею 14). Уряд заперечує це. Зі свого боку Комісія вбачає в цьому лише порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 1 Протоколу № 1 по відношенню до Паули Маркс.

Таким чином, обмеження, що накладаються Цивільним кодексом Бельгії на право Олександри Маркс бути спадкоємицею за законом, самі по собі не вступають у протиріччя з Конвенцією, якщо розглядати ці обмеження незалежно від причин, які їх обумовили. Подібна аргументація повинна застосовуватися і до права розпорядження власністю.

У справі «Інзе проти Австрії» (Inze/ Austria) від 28 жовтня 1987 р. [18] суд звернув увагу на той факт, що на даний момент держави – члени Ради Європи, приділяють велику увагу питанням рівності прав дітей, народжених у шлюбі, і позашлюбних дітей. На думку суддів, повинні бути висувані дуже серйозні підстави, щоб різниця у зверненні до дітей, народжених поза шлюбом, могла бути визнана такою, що відповідає положенням Конвенції (п. 41). 13 грудня 1989 року замість старого закону 1903 року було прийнято новий Каринтіанський (Carinthian) закон про спадкоємне володіння фермою, який набрав чинності 01 січня 1990 року. Згідно з цим законом рішення про те, хто має право успадкувати ферму, ухвалюється, виходячи з об'єктивних критеріїв, а не із законності чи незаконності народження спадкоємця (Резолюція ДН (90) 21 і 24 вересня 1990 року).

Суд кваліфікував як дискримінацію перевагу, яка була надана законним дітям порівняно із позашлюбними. У цій справі заявник придбав спадкові права на ферму, що належала його померлій матері, але не зміг скористатися ними через свій статус позашлюбної дитини, оскільки відповідно до місцевого закону перевагою у спадкуванні ферм користувалися діти, народжені у шлюбі, незважаючи на те, що заявник (на відміну від інших спадкоємців) мав більше досвіду роботи у сфері сільського господарства [19, с. 34].

Отже, з одного боку, за законодавством деяких держав, спадкодавець обмежує себе у вільному розпорядженні своїм майном, яке спадкують діти, але з іншого – захищає права усиновлених і позашлюбних дітей, оскільки вони прирівнюються до законороджених дітей у шлюбі.

04 липня 2012 р. був прийнятий Європейським парламентом Регламент № 650/2012 про компетенцію, застосовуване право, визнання та виконання рішень, прийняття і виконання нотаріальних актів із питань спадкування, а також про створення європейського свідоцтва про спадкування (так званий Регламент «Рим IV»). Регламент набрав чинності на двадцятий день від дати його офіційного опублікування і буде застосовуватися до процедури спадкування осіб, померлих після 17 серпня 2015 року. Разом із цим, якщо спадкодавець обрав закон, який застосовується до процедури спадкування до зазначеної дати, такий вибір є чинним за умови, що він відповідає правилам Регламенту або є дійсним відповідно до норм міжнародного приватного права, які діяли на момент такого вибору в державі звичайного місця проживання спадкодавця або в державі його громадянства. Відповідно до права ЄС регламент за своїм статусом є актом прямої дії, що підлягає обов'язковому застосуванню в державах-учасниках разом із нормами внутрішнього законодавства.

Відповідно до п. 9 преамбули Регламенту сфера його дії має поширюватися на всі цивільно-правові аспекти спадкування через смерть, а саме: на будь-який спосіб передавання майна, прав та обов'язків унаслідок смерті – як щодо добровільного передавання на підставі розпорядження на випадок смерті, так і щодо передавання у межах спадкування без заповіту (ab intestat). Отже, дія Регламенту не поширюється ні на питання оподаткування, ні на адміністративні питання, що стосуються сфери публічного права, ані на питання цивільного права, що не пов'язані зі спадкуванням. Регламент також не застосовується до режиму майнових відносин подружжя, включаючи шлюбний договір, а також до майнового режиму союзів, юридичні наслідки яких можуть бути порівняні з режимом шлюбу. Зі сфери

дії Регламенту вилучені питання, пов'язані зі створенням, функціонуванням і припиненням трастів, а також права та майна, що виникають і передаються на підставах інших, ніж спадкування (дарування, міна тощо).

Отже, починаючи з 17 серпня 2015 р. в Євросоюзі діє єдиний принцип визначення права, яке застосовується при спадкуванні, а саме буде застосовуватися право, підсудність і компетенція органів тієї держави, в якій особа мала постійне місце проживання на момент смерті, за винятком, коли право, яке повинне застосовуватися, було визначене спадкодавцем у заповіті.

Тобто, держава Європейського співтовариства уніфікували своє законодавство про спадкування у частині визначення права, яке застосовується у випадку смерті особи в іншій державі – учасниці Євросоюзу, ніж тій, громадянином якої була така особа. Та чи зможуть батьки позбавляти своїх позашлюбних дітей спадщини, користуючись законодавством інших країн ЄС? Вважаємо, що ні.

Висновки. Вплив рішень міжнародних органів на внутрішньодержавне право має велике значення для належної гармонізації норм спадкового права кожної держави. Проаналізувавши практику Європейського суду з прав людини, можемо стверджувати, що вона є тим джерелом права, яке захищає спадкові права дитини. Що стосується прийнятності справ до розгляду ЄСПЛ, то першорядним для заявника є вичерпання внутрішніх процедур і засобів захисту, належне обґрунтування тих порушень, що містяться в діях національних органів влади відповідної держави, які порушують права осіб, гарантовані Конвенцією. Рішення ЄСПЛ, наведені у цій статті, наочно засвідчують, що національним судам належить ефективно захищати права дитини, незважаючи на те, народжена вона у шлюбі чи ні, а отже, не порушувати права, гарантовані Конвенцією про захист прав людини та основних свобод.

Список використаної літератури:

1. Конвенція о правах ребенка (одобрена Генеральной Ассамблеей ООН 20.11.1989 г.), вступила в силу для СССР 15.09.1990 г. // Сборник международных договоров СССР. – 1993. – Выпуск XLVI.
2. Павлюк Н.М. Правовий статус обов'язкових спадкоємців як суб'єктів спадкових прав у європейських країнах / Н.М. Павлюк // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 205–209. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2013_2_50.
3. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: наук.-практ. комент. / З.В. Ромовська. – Київ: Ін Юре, 2003. – 532 с.
4. Сімейне право: підручник / за заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2016. – 512 с.
5. Розгон О.В. Колізійні питання спадкування за наявності іноземного елемента відносно здатності до складання заповіту та форми заповіту в сучасному українському законодавстві / О.В. Розгон // Мала енциклопедія нотаріуса (комплект): науково-практичний журнал. – 2009. – № 6. – С. 103–108.
6. Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. Dezember 1907 (Stand am 1. Januar 2012) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.admin.ch/ch/d/sr/2/210.de.pdf>.
7. IT Codice Civile Italiano // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.translate.ru/Default.aspx/Text?prmtlang=ru>.
8. Кухарев О.Є. Спадкове право України [Текст]: навч.-практ. посіб. / О.Є. Кухарев. – К.: «Правова єдність», всеукр. асоц. видавців, 2011. – 221 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1061120756963/pravo/persha_cherga_s_padkoeyemtsiv_zakonom.
9. Цивільне та торгове право зарубіжних країн [Текст]: навч. посіб.: курс лекцій / С.І. Шимон. – К.: КНЕУ, 2004. – 220 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studme.com>.

ua/1671092115704/pravo/zakonodatelstvo_reguliruyushee_nasledstvennye_otnosheniya.htm.

10. Гонгало Ю.Б. Сроки в наследственном праве России и Франции / Ю.Б. Гонгало // Семейное и жилищное право. – 2008. – № 2. – С. 2–9.

11. Французский гражданский кодекс [Текст]: учеб.-практ. комментарий. – М.: Проспект, 2008. – 752 с.

12. Ростовцева Н.В. Имущественные права несовершеннолетних: тенденции развития наследственного законодательства России и Франции / Н.В. Ростовцева // Наследственное право. – 2010. – № 2. – С. 26–34.

13. Туманова Л.В. Защита семейных прав в Европейском суде по правам человека / Л.В. Туманова, И.А. Владимирова. – Москва: Городец, 2007. – 203 с.

14. Code Civil. – Edition du Juris-Classeur, Paris, 2003. – P. 454.

15. Рішення Палати у справі Мазурек проти Франції (№ 34406/97, 01 лютого 2000 року, CEDH 2000 II). – [Елек-

тронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2468.html.

16. Рішення Палати у справі «Мерже і Крос проти Франції» від 22.12.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.

17. Рішення Палати у справі «Маркс проти Бельгії» (Marckx v. Belgium), Рішення від 27 квітня 1979 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://european-court.eu/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/marks-protiv-belgii-postanovlenie-evropejskogo-suda>.

18. Рішення Палати у справі «Інце проти Австрії» (Inze v. Austria), Рішення від 28 жовтня 1987 року (серія А, № 126). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/Inze%20v%20Austria%20_estates.pdf.

19. Вашанова О.В. Роль Европейского суда по правам человека в развитии принципа недискриминации // Юрист-международник. – 2004. – № 2. – С. 32–43.

